MESTSKÉ
DIVADLO
ŽILINA

ZUZANA PALENČÍKOVÁ
DUŠAN MAKOVICKÝ
SA OBESIL VO SVOJOM RODNOM DOME

Michal Koleják, Peter Martinček, Adam Herich

DUŠAN MAKOVICKÝ SA OBESIL VO SVOJOM RODNOM DOME

TROJPORTRÉT JEDNÉHO NÁRODA NA PRELOME STOROČÍ

ZUZANA PALENČÍKOVÁ

Realizačný tím

TEXT
Zuzana Palenčíková
NÁMET A DRAMATURGIA
Daniela Brezániová
SCÉNA
Juraj Poliak
KOSTÝMY
Katarína Holková
CHOREOGRAFIA
Petra Fornayová
VÝBER HUDBY
Rastislav Ballek
RÉŽIA
Rastislav Ballek ah

OSOBY A OBSADENIE

Dušan Makovický
Adam Herich
Ivan Hálek
Peter Martinček
Albert Škarvan
Michal Koleják
Lev Nikolajevič Tolstoj
Boris Zachar
zbor
Natália Fašánková, Ada Juhásová, Tajna Peršić, Kristína Sihelská, Barbora Švidraňová, Michael Vrzala

Svetová premiéra
17. júna 2023
145. premiéra
Mestského divadla Žilina.

Predstavenie vedie
Katarína Škerenčáková

Technické zabezpečenie inscenácie pod vedením Juraja Špaleka **realizovali:**

SVETLÁ
Anton Mlacek, Peter Šlesár
ZVUK
Ľuboš Tomaščík, Lukáš Magoč
REKVIZITY
Róbert Samec
GARDERÓBA
Slavomíra Olejková
STAVBA SCÉNY
Róbert Samec, Tomáš Dlhopolček, Vlastimil Vyletel, Peter Pavlík

Vznik inscenácie z verejných zdrojov podporil Fond na podporu umenia.

Peter Martinček, Adam Herich, Michal Koleják

ČLOVEK, KTORÝ MYSLÍ ARCHAICKY, JE SMIEŠNY DOVTEDY, KÝM SI NEUVEDOMÍM, ŽE JE TO MÔJ PRASTARÝ OTEC.

Hrob L. N. Tolstého ako inšpirácia pre výtvarnú koncepciu inscenácie.

–

Oveľa viac než vymýšľanie fiktívnych príbehov a charakterov ma fascinuje tvorba textov, ktoré tvoria osobné dejiny reálnych ľudí. Čítať ich zápisky je vzrušujúce a skladať z nich nový svet pre divadlo ešte viac. Zápisky nám častokrát povedia viac o tom, kto ich zapisoval, než o tom, čo zapisoval. Veľké dejiny cez malé dejiny. Text Dušan Makovický sa obesil vo svojom rodnom dome sa vyvíjal do finálnej predlohy od leta 2022. To, v akej podobe som ho nakoniec priniesla na prvú čítačku, je aj vďaka Rastislavovi Ballekovi, s ktorým som počas môjho písania a skladania zápiskov intenzívne komunikovala. Záznam jedného z našich ostatných rozhovorov približuje spôsob jeho myslenia a uvažovania nielen o tejto inscenácii a o divadle, ale aj o nás samých.

Text vychádza z autentických zápiskov, ktoré boli napísané so zámerom niečo zaznamenať. Ponúka akýsi chorobopis či sociologickú sondu nášho národa na prelome storočí. Zaznamenáva rozpor medzi ideálom a skutočnosťou. Pre mňa sú Hálkove Zápisky lekára a Kysuce objavom, unikátnym svedectvom o tom, ako žili naši predkovia na začiatku 20. storočia na Kysuciach. Aký materiál poskytuje takýto typ neumeleckej literatúry pre teba ako režiséra?

Slovenská literatúra vtedy trpela na obmedzené podmienky, v ktorých musela existovať. Nevznikali nejaké veľké romány či veľké básnické skladby. Bolo toho napísané tak málo, preto aj neumelecká literatúra má takú hodnotu, akú má umelecká literatúra. To znamená, že táto literatúra objektívne pre nás raz a navždy prezentuje nejaké obdobie a spôsob, akým sme žili. Je veľmi dôležité pochopiť, že tá súvislosť medzi nimi a nami existuje, či už to chceme, alebo nechceme. To nie je o tom, že my si môžeme vybrať a povedať, že ja nechcem, aby moji predkovia vyzerali tak, ako ich opisuje Hálek, pretože sa to nedá. Musíme sa informovať, ako žili naši predkovia, pretože prirodzeným priestorom ľudského myslenia je historická perspektíva. To je jedno, či to je umelecký text alebo denník. Reprezentuje súvislosť medzi tou dobou a našou dobou.

Práve tým, že nedramatizujeme umelecký text, poskytujú nám tieto zápisky v istom zmysle pravdivejší, surovejší, zaujímavejší materiál oprostený od umeleckých ambícií

zapisovateľa. Zároveň je tu vždy riziko, pretože takýto neumelecký materiál absentuje na silný príbeh a charaktery, a tým je náročnejší na javiskové spracovanie a hereckú interpretáciu. Ako si s takýmto typom textu poradiť na javisku?

Materiál, ktorý ponúka Hálek, keď cituje ľudí, s ktorými sa na Kysuciach stretol, je herecky veľmi náročný. Títo ľudia nie sú nejakými bezmocnými bábkami v našich rukách alebo bezmocným materiálom, ale sú to jednoducho ľudia, s ktorými súvisíme. A tú súvislosť s nimi sa snažíme aktualizovať, obnoviť. Ako vystihnúť vzťah k predkovi, ktorý je v nejakom zvláštnom tragikomickom rozpoložení, aby to nevyznelo sentimentálne? Toto je zvláštne, že keď hovoríme o minulosti v súvislosti s tou neuveriteľnou kysuckou biedou, tak sa trošku ošívame. Nechce sa nám to veriť. Takýto civilizačný rozdiel medzi nami a nimi.
A koniec koncov, to isté je aj pri Makovickom a vôbec pri všetkých týchto troch doktorov. Napríklad, ich vzťah k tolstojovstvu. Čo je dnes tolstojovstvo? Bola to vtedy nejaká veľmi bizarná dobová móda, o ktorej skoro nič nevieme, ani možno o tom nebudeme nič chcieť vedieť, lebo nám to dnes nepríde dôležité. Napriek tomu, tí ľudia tomu verili a pre nich to bolo dôležité. Dokážeme sa vidieť v ich koži a dívať sa na to, čomu verili oni rovnako vážne alebo rovnako zaujato, ako to robili oni?

Pôvodne som chcela vyskladať text, ktorý bude montážou len z autentických textov našich troch doktorov. Žiadne biografické prieniky a premostenia. Intelektuálna výzva. Nakoniec je súčasťou textu aj biografický úvod – akési priesečníky a rozchodníky ich ciest a názorov, ktoré sa historicky, ale aj vzťahovo ukotvujú. Nechceme inscenovať trojportrét z matičného archívu, ale pokúšame sa o hľadanie súvislostí.

Človek, ktorý myslí archaicky, je smiešny dovtedy, kým si neuvedomím, že je to môj prastarý otec. Robil, čo mohol, aby som mohol existovať ja. Tak môžeme k tomu dobovému materiálu získať nejaký vzťah, kedy nám nebude občas vadiť, keď to bude nejaká hyperbola, keď tam bude nejaká karikatúra, keď tam bude nejaká skratka. Pretože pochopíme tú hru s minulosťou. A to je najdôležitejšie.

Našich troch doktorov a ich pacientov dnes považujeme za exotov, ale aj vo svojej dobe sa stretávali s nepochopením a považovali ich za čudákov. Vo svojich názoroch predstavovali menšinu a vzbudzovali posmech. Veď už len kombinácia abstinent – vegetarián – pacifista na začiatku 20. storočia musela pôsobiť pre mnohých zvláštne. V súčasnosti je to však veľmi podobné. Inakosti sa stále obávame a ľudia, ktorí sa vymedzujú voči tomu, čo považujeme za normálne, to stále v našej spoločnosti nemajú ľahké. Čo však môže byť stále nebezpečné (tak ako to vidíme aj v príbehu Dušana Makovického), je nekritické podľahnutie nejakej autorite.

Ak si uvedomíme, že sme to my pred sto rokmi, na čo sa dívame, tak to hovorí aj o nás. A tam už netreba napovedať. Tiež máme nejaké nekritické vzory, ktoré nasledujeme, pretože si myslíme, že už nič lepšie na svete nevznikne. Tiež máme často všelijaké zvláštne pseudovedecké názory na medicínu, na spoločnosť. A tiež o sto rokov sa na tom ľudia budú chytať za bruchá. No len si nesmieme myslieť, že pred sto rokmi boli ľudia hlúpi a my už sme múdri. Cez predkov vieme získať odstup voči sebe. To je to najdôležitejšie. Ak sa budeme považovať za vrchol všetkého a to ostatné za zbytočný medzistupeň, tak budeme vyzerať ako idioti. Ale pokiaľ máme od seba kritický odstup, môžeme samých seba vidieť v kontinuite času.

-zp-

Kristína Sihelská, Peter Martinček, Natália Fašánková, Adam Herich, Michal Koleják, Ada Juhásová, Barbora Švidraňová, Tajna Peršić

RASTISLAV BALLEK 1971

–

študoval filozofiu a sociológiu na FF UK, neskôr absolvoval divadelnú réžiu na VŠMU, kde v súčasnosti pôsobí ako pedagóg. Do Mestského divadla sa vracia po dlhšom čase. V rokoch 2002 – 2009 tu pôsobil ako interný režisér a v rokoch 2003 – 2008 zastával post umeleckého šéfa. Spolupracoval s mnohými slovenskými a českými divadlami, rovnako aj s nezávislým divadlom (Divadlo SkRAT) či s operou Slovenského národného divadla. Inscenácie v jeho réžii pravidelne hosťujú na domácich a zahraničných medzinárodných festivaloch. Je laureátom niekoľkých ocenení Dosky.

Už ako študent zaujal sériou divadelných inscenácií s originálnym pohľadom na zabudnuté a marginalizované texty slovenskej literatúry. Zaujíma sa aj o kontroverzné osobnosti slovenských dejín a dekonštrukciu národných mýtov. V inscenáciách Pustokvet, Atómy Boha, Krcheň Nesmrteľný, Tiso, HOLLYROTH, Mojmír II. alebo Súmrak ríše a najnovšie v inscenáciách Kocúrkovo či Pribina (Making of) otváral problematiku národných, spoločenských hodnôt a kultúrneho dedičstva. Jeho osobitý umelecký rukopis – záujem o akýsi literárny „chorobopis“ národa rozvíja až dodnes. Tvorba Rastislava Balleka sa orientuje aj na svetovú dramatickú klasiku. Prináša aktuálne spoločenské a politické témy v modernom spracovaní, diváka atakuje naliehavosťou, hlbokou analýzou a často aj cynickým humorom. Vďaka fragmenterizácii klasické rozprávanie obohacuje o paralelné intertextuálne odkazy či asociácie, a tak búra ustálené spôsoby vnímania vecí.

Kristína Sihelská, Peter Martinček, Ada Juhásová, Barbora Švidraňová, Natália Fašánková, Tajna Peršić, Michael Vrzala

ZUZANA PALENČÍKOVÁ 1976

vyštudovala kulturológiu na FF UK v Bratislave a tri semestre divadelnej vedy na VŠMU. V rokoch 2009 až 2023 pôsobila ako dramaturgička a manažérka pre projekty a vzťahy s verejnosťou v Mestskom divadle Žilina. Vo svojej autorskej tvorbe často vychádza z montáže autentických textov do jedného javiskového tvaru. Jej koncept autorskej inscenácie A budeme si šepkať (v spolupráci s Kamilom Žiškom) získal Dosky v kategórii Objav sezóny 2008/2009. Dušan Makovický sa obesil vo svojom rodnom dome je jej druhým textom pre profesionálne divadlo. Popri dramaturgii sa venuje aj projektovému manažmentu, komunikácii a PR, ale hlavne svojim štyrom deťom.

Ada Juhásová, Peter Martinček, Barbora Švidraňová,
Kristína Sihelská, Tajna Peršić, Michael Vrzala

IVAN HÁLEK

11. NOVEMBER 1872

17. FEBRUÁR 1945

–

„Na Slovensko som prišiel ako lekár v roku 1901 — to bolo ešte Slovensko uhorské. Tam som potom prežil roky do prevratu i celé obdobie Československej republiky a Slovensko som opustil v roku 1939, hneď po vzniku tzv. slovenského štátu. Z týchto 38 rokov som prvé štyri roky býval v Čadci, ostatok v Žiline."1

Ivan Hálek bol významný český lekár, spisovateľ a pedagóg, ktorý takmer štyridsať rokov pôsobil na Slovensku. Po ukončení gymnaziálnych štúdií v Prahe absolvoval lekársku fakultu Karlovej univerzity. Počas vysokoškolských štúdií bol stúpencom učenia L. N. Tolstého a osobne sa poznal so slovenskými tolstojovcami Dušanom Makovickým a Albertom Škarvanom. Boli znechutení z vyspelej civilizácie a hľadali ideál života v chudobe, prostote a jednoduchosti obyčajného ľudu. Makovický bol od roku 1894 lekárom v Žiline a radil Hálkovi, aby si za miesto svojho pôsobenia zvolil práve Kysuce. Keď Hálek prišiel 1. novembra 1901 do Čadce, Makovický ho privítal na Kysuciach slovami: „Budeš tu žiť medzi dobrým a neskazeným ľudom."2

Tak sa 29-ročný Ivan Hálek ocitol ako lekár na Kysuciach. Keďže bol synom významného básnika Vítězslava Hálka – zdedil po otcovi literárny talent – a tak okrem praktickej lekárskej práce v Čadci a okolí, ostali po Hálkovi vzácne literárne spomienky na jeho pôsobenie v tomto kraji: Zápisky lekára a Kysuce**, ktoré sa stali aj predlohou prvej časti inscenácie.**

„V Čadci som býval temer v susedstve krčmy. A tak všetko to, čo súvisí s konzumom alkoholu, mal som akosi z prvej ruky... hlúčiky ako ich vždy krčma vyvrhla, defilovali potom s opitým spevom a hurhajom popred moje obloky. (...)

My, všetci protialkoholickí horlivci s Tolstým a Makovickým na čele, sme zabúdali pri svojom kázaní na jeden závažný moment: že alkohol je euforikum; že svojím opojením prináša zabudnutie starostí, ktorými denný život dolieha najviac práve na najbiednejšieho a najúbohejšieho človeka. Zdá sa mi, že sme si správne neodpovedali na otázku; prečo alkoholizmu najviac prepadávajú práve najchudobnejší a najzodretejší ľudia, obyvatelia kopaníc, ktorým dúšok páleného je kvintesenciou všetkých radostí a útech, aj keď sebaklamlivejších. Masovú chudobu sme vždy pokladali za následok, nikdy za

príčinu masového alkoholizmu. To asi bol náš hlavný omyl.“3

Realita „dobrého a neskazeného ľudu“ sa veľmi rýchlo rozplynula (a s tým aj vplyv Tolstého). To, čo Hálek na Kysuciach v skutočnosti našiel, bola bieda, zaostalosť, obrovská detská úmrtnosť prijímaná tak prostodušne, že človeka až zamrazí, množstvo telesných aj duševných zakrpatencov, čudnú zmes povier a hlavne alkoholizmus, keď ženy pili rovnako veľa ako chlapi a v opojení chceli zabudnúť na každodenné starosti. Kraj, kde ľudia nielenže nevedeli čítať a písať, ale bývali v dymných izbách spolu so zvieratami a svietili si smolničkami.

„Keď lekár z USA, ktorý sa zaujímal o spôsob života a bývania európskych prisťahovalcov v ich starej domovine, zazrel ich ľudské príbytky v jednej hornotrenčianskej doline, vyhlásil, že americkí Indiáni bývajú kultúrnejšie. A slovenský lekár z Liptova, ktorý bol u mňa hosťom a navštevoval so mnou mojich pacientov, ma uisťoval, že medzi hospodárskou a kultúrnou úrovňou Liptova a horného Trenčianska je rozdiel aspoň jedného storočia.“4

„Kým vo Švédsku, Veľkej Británii a v Nórsku, ktoré v tom ohľade stoja najhoršie, pripadá na 10 000 obyvateľov 34 39 slabomyseľných a choromyseľných pripadá v stolici Oravskej na 10 000 duší 44, v Prešporskej 39, v Trenčianskej 31.3, vo Zvolenskej 28,4 idiotov. Teda len samotných idiotov, choromyseľných nerátajúc.“5

Jeho pôsobenie v Čadci bolo krátke a už v roku 1905 sa odsťahoval do Žiliny, kde sa uvoľnilo miesto v ordinácii po Dušanovi Makovickom, ktorý odišiel do Jasnej Poľany za Tolstým. V kontakte s Kysucami i s celým severozápadným Slovenskom však ostal po celú svoju profesionálnu kariéru. Po vzniku Československej republiky sa stal vládnym referentom verejného zdravotníctva na Slovensku a tiež poslancom československého národného zhromaždenia. V roku 1922 založil detskú nemocnicu v Bytčici pri Žiline. Bol tam primárom a aby sa mohol naplno venovať lekárskej práci, vzdal sa poslaneckého mandátu. V roku 1939 po vzniku Slovenského štátu bol zo štátnej služby prepustený a donútený opustiť Slovensko. S krehkým zdravím sa vrátil do Prahy, kde sa živil prekladaním. Nestihol sa dožiť konca vojny. Umiera 17. februára 1945 v Modřanoch.

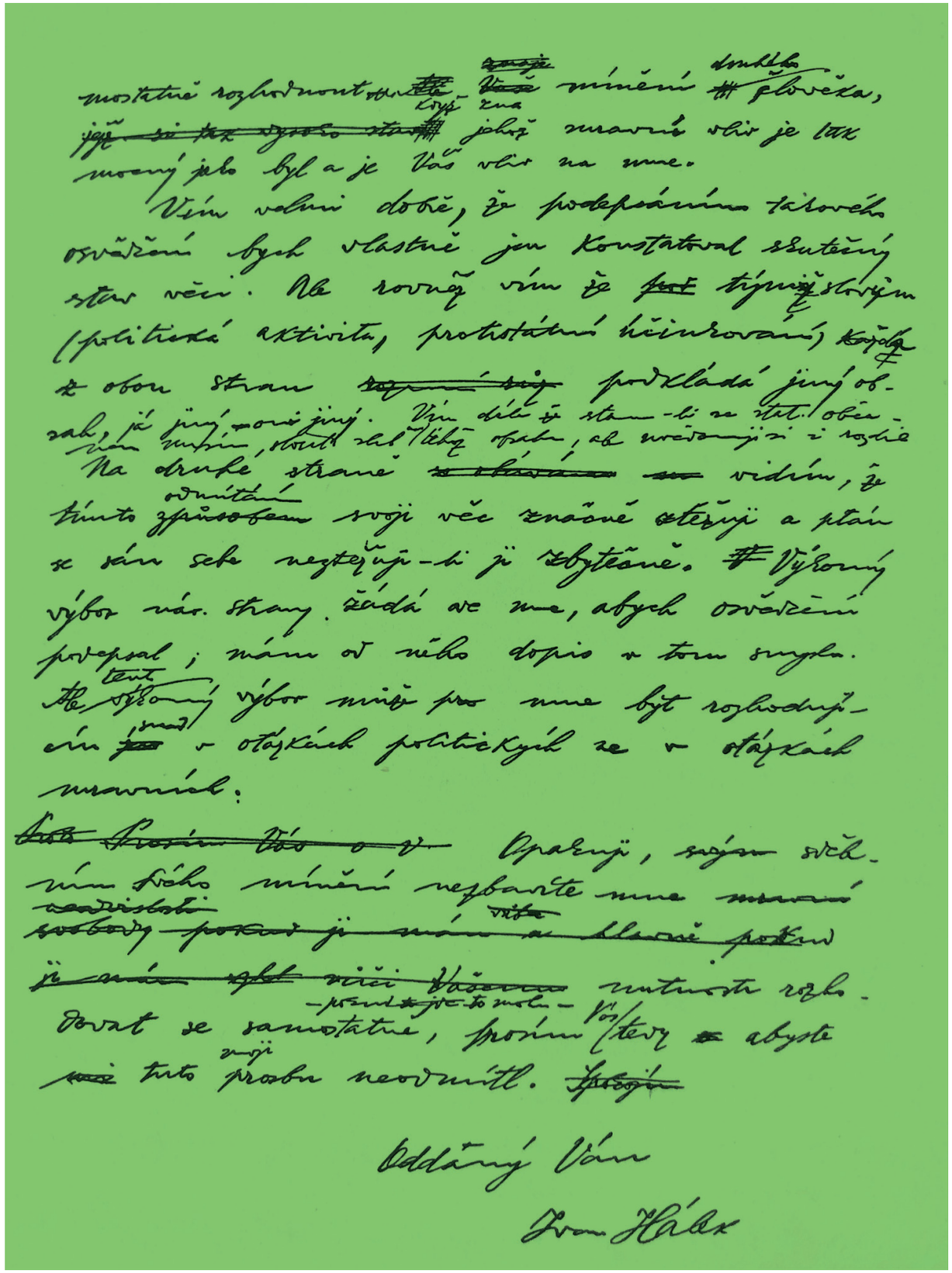

Koncept listu Ivana Hálka T. G. Masarykovi.

Tajna Peršić, Barbora Švidraňová, Michal Koleják, Peter Martinček, Adam Herich

HÁLKOVE KYSUCE

Moja knižka o Kysuciach (t. j. o povodí rieky Kysuce) vznikla z prednášky, ktorú som mal v rozličných mestách na Slovensku. Nazval som ju pokusom lekára o sociológiu hornatých krajov Slovenska.

Tento názov však platí s istou výhradou. Nehovorím v nej totiž o hornatých krajoch slovenských vôbec, ale iba o jednom, ktorý som poznal zblízka. Takto sa chcem vyhnúť zovšeobecňovaniu. Na druhej strane som istý, že nie sú jedny Kysuce, lež podobných kútov je na Slovensku veľa. Kysuce sú práve školským príkladom pre takýto sociologický pokus.
V svojom výklade opisujem i cestu, po ktorej som došiel k záverom, ktoré tu podávam.

A tu si vopred pýtam absolúciu v dvoch smeroch: po prvé, ak moje vývody budú znieť tvrdo a príkro voči obyvateľom oných našich krajov; a po druhé, ak môj výklad bude obsahovať viac osobných zážitkov a viac vlastného životopisu, ako je slušné a ako sa patrí na vecný a objektívny referát.

Svoju knižku mohol by som ostatne nazvať ešte inak: od Tolstého k Marxovi.6

1
HÁLEK, Ivan: Zápisky lekára. Zlatý fond denníka SME 2008, [cit. 8. 6. 2023], s. 2
2
HÁLEK, 2008, s. 3
3
HÁLEK, 2008, s. 16
4
HÁLEK, 2008, s. 4
5
HÁLEK, 2008, s. 5
6
HÁLEK, Ivan: Kysuce. Zlatý fond denníka SME 2008, [cit. 8. 6. 2023].

Barbora Švidraňová, Michal Koleják

TRACHÓM A AMERIKA

–

Trachóm je infekčné ochorenie spôsobené baktériou Chlamydia trachomatis, ktoré postihuje rohovku a spojovku oka. Boj proti trachómu na Slovensku sa začal koncom 19. storočia. Začiatkom 20. storočia bolo okolie Žiliny silne zamorené očnými chorobami, predovšetkým trachómom. Preto bola pri ceste na Bôrik postavená prvá budova v areáli dnešnej nemocnice. Otvorili ju roku 1914 pod názvom Uhorská kráľovská štátna očná nemocnica.

Počet trachomatóznych pacientov stúpol počas prvej svetovej vojny, kedy akákoľvek prevencia zlyhala. Trachóm zasiahol takmer celé územie Slovenska. Pri ľahších formách trachómu mohlo dôjsť niekedy k „samovyliečeniu," ťažšie neliečené prípady končili až oslepnutím. Príčinou masového šírenia trachómu bola minimálna zdravotná osveta medzi obyvateľstvom, spôsob života, ale aj nezáujem, strach a poverčivosť zo strany pacienta.

„Chorí na trachóm prichádzajú ku mne v určené dni v týždni. Väčšina sa ich lieči len preto, aby sa dostali do Ameriky, časť, aby boli prijatí do tovární, a len malá časť preto, aby mala zdravé oči."7

„A práve tak to nebola len nehostinná príroda, ale opäť a vo väčšej miere ľudské zriadenie, výrobný spôsob, vtedy už kapitalistický, ktorý vyháňal tento chudobný a zaostalý ľud za oceán do neistého života s jeho hospodárskymi krízami, ak mal uniknúť dlhom úžerníka a pomalému zomieraniu hladom, alebo od detských rokov sa potĺkať s pascami na myši po cudzom svete; alebo sa za trošku zrna alebo krmiva tiesniť v cudzine po čeľadincoch veľkostatkárskych majerov a strácať tam poslednú trochu fyzickej i mravnej ľudskej vlastnosti a vracať sa domov s trachómom a pohlavnými chorobami."8

7
Hálek, 2008, s. 44
8.
Hálek, 2008, s. 7

Michael Vrzala, Ada Juhásová, Barbora Švidraňová, Tajna Peršić,
Boris Zachar, Natália Fašánková, Kristína Sihelská, Adam Herich

DUŠAN MAKOVICKÝ

10. DECEMBER 1866

12. MAREC 1921

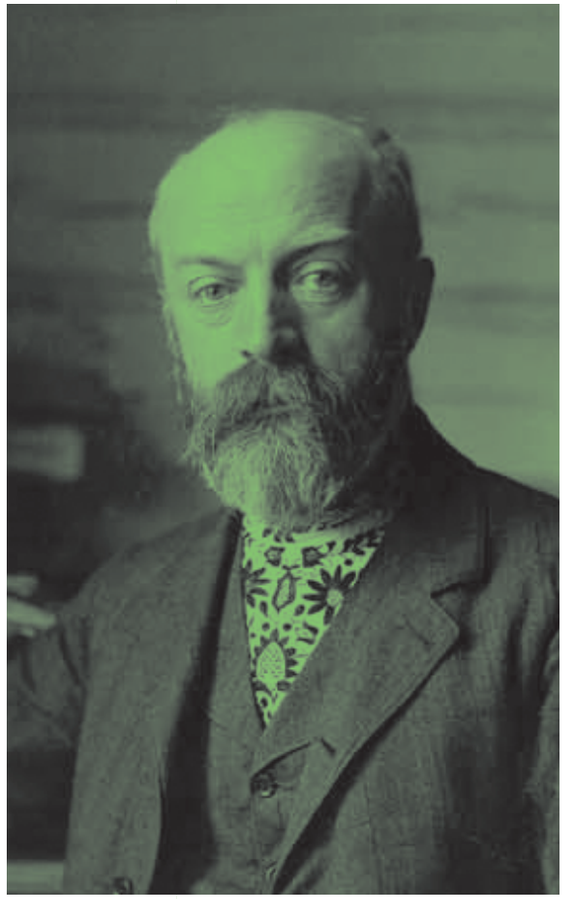

9
MAKOVICKÝ, Dušan: Jasnopoljanské zápisky I. Zlatý fond denníka SME 2013, [cit. 8. 6. 2023].
10
BEŇOVSKÝ, Jozef. 2007. Hľadanie ciest k pravde. In Spomienka na Dušana Makovického: zborník prednášok zo seminára : Žilina, Makovického dom, 5.12.2007. Žilina: Žilinská knižnica, 2008. ISBN 978-80-85148-48-0. s. 5

–

„Z osobností blízkých Lvu Nikolajeviči neznal jsem nikoho, kdo by mu byl býval tak bezpodmínečně oddán jako zesnulý Dušan Petrovič Makovický."9

N. GUSJEV

Narodil sa v Ružomberku do početnej rodiny obchodníka a továrnika. O matku prišiel veľmi skoro, no veľkú oporu našiel práve v otcovi, ktorý bol vzdelaným a sčítaným človekom. Makovický nechcel byť kupcom po otcovi a dal sa na štúdium medicíny v Prahe. Aktívne sa zúčastňoval na práci spolu s mladými slovenskými vzdelancami a intenzívne sa učil ruštinu. V štúdiu medicíny pokračoval v Innsbrucku a neskôr aj v Berlíne. Makovický obdivoval T. G. Masaryka, no jeho životným idolom sa stal Lev Nikolajevič Tolstoj. K myšlienkovému svetu Tolstého sa dostal podobne ako jeho priateľ Albert Škarvan, a to už počas štúdií medicíny v Prahe a Tolstého učeniu zostal verný po celý svoj život. Keď si vypočul prednášku Mateja Bencúra o Kreutzerovej sonáte, poznačilo ho to natrvalo a neskôr aj Kreutzerovu sonátu preložil do slovenčiny. Čítal Tolstého diela, snažil sa Tolstého napodobniť, čo najviac sa mu priblížiť, za čo sa dostal do konfliktu so svojimi priateľmi a ostatnými študentmi. V roku 1891 dokončil vysokoškolské štúdiá a slúžil ako externý lekár v Innsbrucku. V roku 1894 prežil prvých 6 októbrových dní v Jasnej Poľane, kde sa po prvýkrát stretol s Tolstým. Rozprávali sa o Bohu, o Kristovom učení a radosti z neho, o mravných otázkach, o Slovákoch, ktorých utlačuje maďarská vláda. Makovický bol ním očarený. Tolstoj si Makovického rýchlo obľúbil, ale Dušan sa na otcovo naliehanie vrátil do Ružomberka a neskôr prijal miesto praktického lekára v Žiline.

Makovického ambulancia v Žiline sídlila na rozhraní dnešnej Bottovej ulice a Horného Valu. Spočiatku sa mu nedarilo a bezvýsledne čakal na pacientov. Tí, čo postupne prichádzali, boli zväčša nemajetní a nemohli si dovoliť nákladnú liečbu. Liečil ich často takmer zdarma. Postupom času si predsa len získal dôveru ľudí a klientela sa mu rozrástla. Pomohli mu aj jeho úspechy pri liečení rozšírenej očnej choroby trachóm. Svojím altruizmom si znepriatelil kolegov – lekárov, ktorým robil nežiadúcu konkurenciu. Ako dôsledný tolstojovec neuznával štátne zariadenie, neplatil dane. Možno

ani nevedel, že to zaňho vybavoval jeho brat Vladimír.

Počas svojho pôsobenia v Žiline žil skromným životom. Na svojom dome nezatváral dvere či okná ani v čase, keď bol pri pacientoch. Od rána do druhej hodiny popoludní ordinoval, potom si zasadol k vegetariánskemu obedu a opäť sa ponáhľal k chorým, často i v noci. Čítal slovenské, české a ruské noviny, študoval odbornú lekársku literatúru, venoval sa prekladateľskej, publicistickej a vydavateľskej činnosti a znovu a znovu preberal Tolstého spisy (čítal ich až desaťkrát), potom ich rozposielal zdarma.

„Hlavné v tomto čase bol Dušan, ktorého ešte väčšmi milujem. On povedal, že sa dobrovoľne stal mojím predstaviteľom v Uhorsku."10

L. N. TOLSTOJ

Dušan Makovický Tolstého niekoľkokrát navštívil, ale okrem návštev bol počas svojho pôsobenia v Žiline s Tolstým v neustálom písomnom styku. Zveroval sa mu s najintímnejšími stránkami svojho života, najmä s pochybnosťami. Tolstoj mu zase ďakoval za činnosť, ktorú Dušan vyvíjal pri šírení tolstojizmu na Slovensku. V tomto smere vykonal Makovický naozaj veľa. Od roku 1896 vydával sériu knižiek v edícii Poučné čítanie (publikoval v nej 18 kníh). Ďalšia edícia mala názov Poučná bibliotéka (v nej vyšiel aj prvý preklad románu Vzkriesenie a novely Kreutzerova sonáta). Makovický bol vydavateľom, redaktorom, korektorom, distributérom a čiastočne i prekladateľom (väčšinu prác preložil Albert Škarvan). Viaceré vydania dokonca uskutočnil vlastným nákladom. Makovický taktiež zabezpečoval preklady pre svojho učiteľa. Zoznamoval Tolstého s históriou našich národov. Preložil pre neho rozsiahle obsahy diel slovenských a českých autorov (napr. Jána Husa, Petra Chelčického, J. A. Komenského, K. H. Borovského či T. G. Masaryka).

Slovenskí tolstojovci sa dostali nielen do ideového sporu s konzervatívnym krídlom SNS, ale aj do nemilosti maďarských úradov. Dušan Makovický sa počas svojho desaťročného pôsobenia v Žiline dostal postupne do spoločenskej izolácie a čelil všemožným prekážkam. Napríklad počas jeho neprítomnosti v byte, keď bol v Londýne, mu polícia urobila prehliadku a zhabala množstvo kníh a rukopisov. Veľmi ho to znechutilo a možno aj urýchlilo jeho odchod za Tolstým do Jasnej Poľany. Jeho emigráciu do Ruska zapríčinilo i prenasledovanie domácimi úradmi, ktoré mu okrem iného znemožňovali publikovať pôvodné diela. Ale najmä myšlienka byť stále v blízkosti Tolstého ho natoľko fascinovala, že jej nemohol odolať.

Makovický definitívne opustil Žilinu 19. decembra 1904 a v silvestrovskú noc došiel do Jasnej Poľany, kde ostal nasledujúcich 16 rokov. Vykonával tam nielen funkciu Tolstého osobného lekára, ale bol súčasne aj jeho sekretárom, dôverníkom, dopisovateľom a predovšetkým blízkym priateľom a vyznávačom jeho filozofie. Každé ráno začínal ordinovať v ambulancii, ktorú si sám zariadil a vybavil liekmi. Lekársku starostlivosť poskytoval mužíkom i pánom z okolitých dedín a kaštieľov. Väčšinu času však strávil v blízkosti Tolstého. Sedával na konci rodinného stola a potajomky si zaznamenával na kartónové lístky všetky významné Tolstého výroky. Po večeroch i v noci ich potom prepisoval do zošitov. Postupne takto vznikli rozsiahle Jasnopolianske zápisky, ktoré pozostávajú asi zo 60 zošitov po 80 – 100 stranách.

Zblíženie Tolstého s Makovickým dosiahlo v roku 1910 vrchol. Tolstoj sa rozhodol pre rodinné nedorozumenie opustiť Jasnú Poľanu a pozval jedine Makovického, aby ho na tejto osudovej ceste sprevádzal. Zoslabnutý Tolstoj poznačený mnohými zdravotnými ťažkosťami ochorel a nakoniec podľahol zápalu pľúc na železničnej stanici v Astapove 7. novembra 1910.

Po Tolstého smrti sa Makovický ďalej venoval lekárskej praxi v Jasnej Poľane a popritom spracovával Jasnopolianske zápisky. V roku 1914 podpísal spolu s ďalšími tolstojovcami protivojnové vyhlásenie. Bol za to uväznený a až v marci 1916 sa vrátil do Jasnej Poľany. Na začiatku roku 1919 ochorel na týfus. Starala sa o neho Matrioša Orechovová, ktorú si neskôr vzal za manželku. Koncom roku 1920 sa spolu s ňou rozhodol vrátiť na Slovensko. Jeho zdravie však bolo silne podlomené. Stáva sa uzavretým a melancholickým. Trpí depresiou. Ostáva sám vo svojom vnútri, so svojimi neuskutočnenými ideálmi, vnútornými pochybnosťami. Zlý fyzický stav, duševná rozpoltenosť a strata takmer všetkých priateľov, ktorí sa od neho odklonili, priviedli ho napokon, 12. marca 1921 v Ružomberku k samovražde. Jeho žena Matrena v ťažkej zložitej situácii a v očakávaní potomka zostala osamotená. Dcéru Annu vychovávala postupne rodina Makovických a Škarvanova.

Michael Vrzala, Ada Juhásová, Kristína Sihelská, Barbora Švidraňová, Natália Fašánková, Tajna Peršić, Peter Martinček, Michal Koleják, Adam Herich

ALBERT ŠKARVAN

31. JANUÁR 1869

30. MAREC 1926

Albert Škarvan vo vojenskej uniforme

–

Prvý slovenský antimilitarista Albert Škarvan sa narodil v Tvrdošíne v rodine obchodníka, ale na rozdiel od svojho priateľa zo štúdií medicíny Dušana Makovického, Škarvan nebol vo svojom živote dobre finančne zabezpečený. Študoval medicínu v Budapešti, Prahe a Innsbrucku. Tu v roku 1894 promoval na doktora medicíny. V rokoch pražského a innsbruckého pobytu sa začína jeho „vnútorná premena", ktorú zapríčinilo stretnutie s učením Tolstého. Škarvan sa dôsledkom toho v roku 1895 zriekol vojenskej služby, za čo ho odsúdili na štyri mesiace väzenia a odobrali mu lekársky diplom. Jeho čin mu medzi tolstojovcami a vo vybranej európskej spoločnosti získal popularitu. Uznanie mu preukázal i samotný Tolstoj.

Škarvan svoje rozhodnutie definoval nasledovne: „Zapaľovať... srdcia druhých, prinútiť ľudí, aby sa snažili dôjsť k tomu najvyššiemu, zdá sa, nemožno dosiahnuť inak ako príkladom vlastného života. Jedine príklad života núti ľudí, aby sa pohli, prebudili a zanecháva nezmazateľné stopy v živote národov."11 V slovenskom prostredí sa tento jeho antimilitaristický čin prijímal skôr ako zbytočná obeť nadaného človeka, od ktorého sa očakávala iná výpomoc v národných otázkach. Navyše sa dostal do nemilosti maďarskej vlády, ktorá sa bála jeho angažovania v ruských záujmoch.

V júli 1896 prijal pozvanie Čertkova do Ruska, kde sa zdržiaval v blízkosti svojho učiteľa v Jasnej Poľane, Moskve a v Petrohrade. O rok na to bol spolu s tzv. duchoborcami z Ruska vypovedaný. Odišiel do Anglicka, ale istý čas žil aj v Švajčiarskom Locarne, Ženeve a v Grant Lancy.

Obdobie v emigrácii patrilo k jeho najtvorivejšiemu. Venoval sa prekladateľskej práci – najvýznamnejší je jeho preklad Tolstého románu Vzkriesenie. Toto dielo Albert Škarvan prekladal ešte z necenzurovaného rukopisu. Slovenský preklad bol jedným z prvých, vyšiel súčasne s anglickým, nemeckým a francúzskym v roku 1900 práve zásluhou editora Dušana Makovického. Škarvan prekladal aj Dostojevského, Turgeneva, Čechova, Gorkého, Leskova a Maupassanta. Venoval sa aj vlastnej literárnej činnosti. Napísal po rusky knihu literatúry faktu Môj odkaz ot vojennoj služby. Zapiski vojennogo vrača, ktoré vydal sám Čertkov – Tolstého osobný tajomník. Neskôr

vznikli aj ďalšie verzie, ktoré Škarvan napísal pre slovenskú verejnosť a vyšla v Prahe pod názvom Zápisky vojenského lekára. Autobiografická úvaha Moja premena a Vlastný životopis sú diela, ktoré sa viažu k problematike Škarvanovho osobného prerodu. Kritický postoj k štátu, cirkvi, národnému útlaku zaujal v štúdii s názvom Slováci. Jej realizácia i vydanie, bolo plánované na rok 1905, ale napokon sa ani neuskutočnilo. Dušan Makovický dokonca priniesol túto štúdiu ukázať Tolstému, ktorý ale Škarvanovi prostredníctvom Makovického vytkol, že Slovákov príliš vychvaľuje a mal výhrady aj k jej celkovej koncepcii. Odporučil ju prepracovať. Roku 1907 Albert Škarvan rukopis čiastočne upravil, avšak ten aj po úpravách ostal len v archíve redakcie časopisu Posrednika. Štúdiu Slováci zo slovenského rukopisu v zborníku Literárny archív 1969 po prvýkrát publikoval historik Štefan Kolafa. Časť v nich zverejnil Rudolf Chmel v knihe Život je zápas: Vnútorná biografia Alberta Škarvana v roku 1977.

Škarvanove myšlienky, túžby, nálady, citové rozpoloženia a filozofické úvahy zachytené v denníkoch, listoch či Zápiskoch vojenského lekára sú nielen najintímnejší dokument o jeho osobnosti, ale aj svedectvom o dobe na prelome 19. a 20. storočia, rozhodujúcej pre dejiny národa.

V roku 1910 sa vrátil na Slovensko a po opätovnom získaní lekárskeho diplomu pôsobil ako obvodný lekár v Dolných Teranoch a v Bánovciach nad Bebravou. Počas vojny mal znovu nepríjemnosti so štátnou mocou a dostal sa do väzenia. Po roku 1919 až do svojej smrti v roku 1926 pôsobil v Liptovskom Hrádku ako okresný lekár.

11
BEŇOVSKÝ, Jozef. 2007. Hľadanie ciest k pravde. In Spomienka na Dušana Makovického: zborník prednášok zo seminára : Žilina, Makovického dom, 5.12.2007. Žilina: Žilinská knižnica, 2008. ISBN 978-80-85148-48-0. s. 3

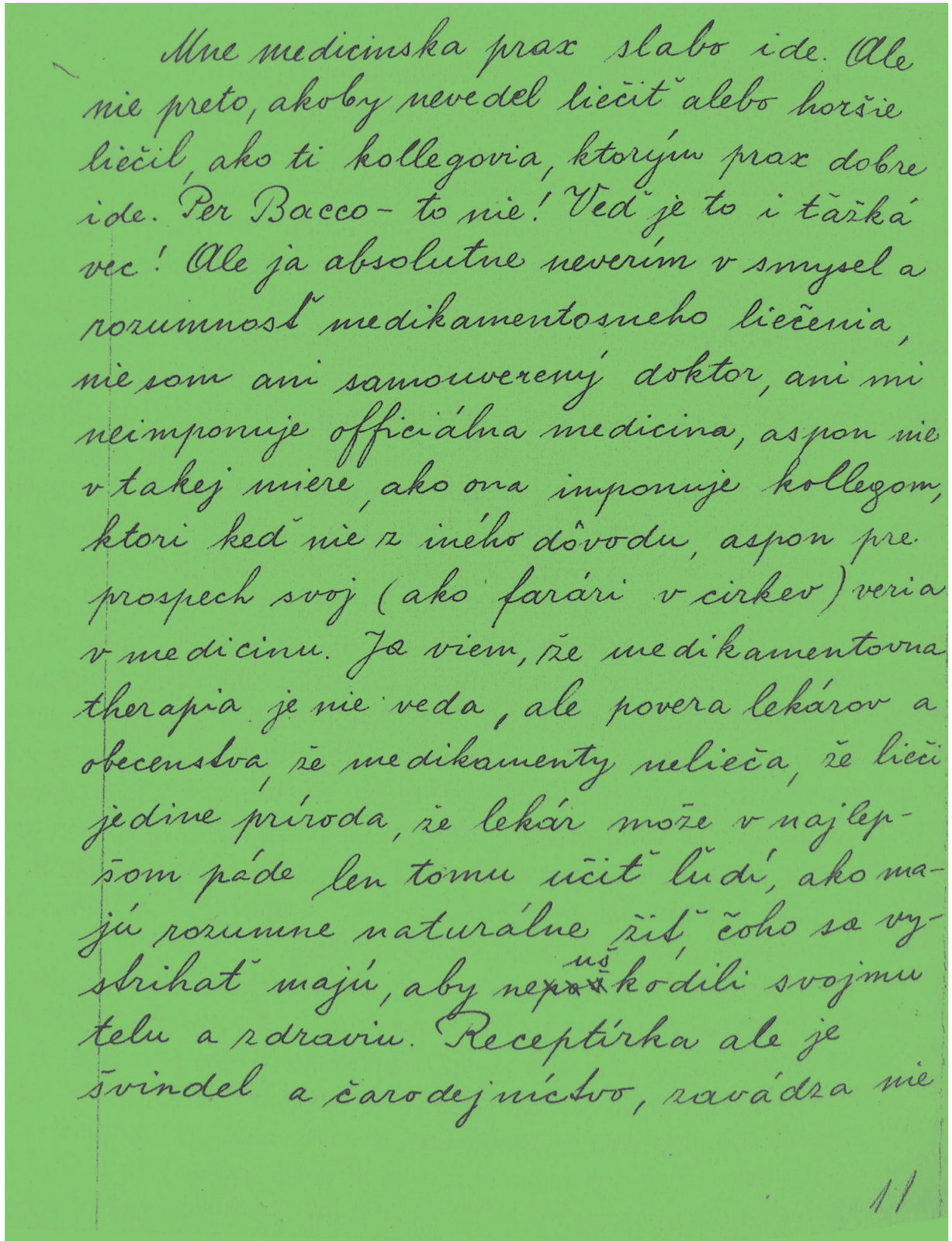

Moje medicinska prax slabo ide. Ale nie preto, akoby nevedel liečiť alebo horšie liečil, ako ti kollegovia, ktorým prax dobre ide. Per Bacco – to nie! Veď je to i ťažká vec! Ale ja absolutne neverím v smysel a rozumnosť medikamentosneho liečenia, nie som ani samouverený doktor, ani mi neimponuje officiálna medicina, aspoň nie v takej miere, ako ona imponuje kollegom, ktorí keď nie z iného dôvodu, aspoň pre prospech svoj (ako farári v cirkev) veria v medicinu. Ja viem, že medikamentovna therapia je nie veda, ale povera lekárov a obecenstva, že medikamenty nelieča, že lieči jedine príroda, že lekár môže v najlepšom páde len tomu učiť ľudí, ako majú rozumne naturálne žiť, čoho sa vyhýbať majú, aby neuškodili svojmu telu a zdraviu. Receptírka ale je švindel a čarodejníctvo, zavádza nie

11

Rukopis Alberta Škarvana

Michael Vrzala, Ada Juhásová, Kristína Sihelská, Boris Zachar,
Barbora Švidraňová, Tajna Peršić

OTÁZKY NAMIESTO ODPOVEDÍ

–

„Telegrafoval som Vám, že strýko Dušan dnes dokonal. Sám si siahol na život. K obedu nám chýbal, hľadali sme ho. Slúžky si pamätali, že šiel na povalu. Šli tam – a našli ho tam visieť. Včera popoludní prišiel z Piešťan, kde bol od 8. februára. Bol aj deň v Martine a tam sľúbil Škultétymu a dr. Kohútovi, že sa tam usadí. Keď včera došiel, hneď sa žaloval, ako ho trápi, že sa sľúbil a nebude môcť sľub dodržať. Ja som mu vyvravel všetky jeho obavy. Jeho listy z Piešťan sú dôkazom jeho veľkej duševnej skleslosti a jeho zúfania si."12

DUŠAN MAKOVICKÝ, SYNOVEC

„A keďže človek zostrojuje si filozofické ponímanie života dľa svojich citov (a u Dušana cit prevládne), hodila sa mu najlepšie bláznivá až fakírska asketická náuka Tolstého, ktorému môžeme s rozhorčením ďakovať, že nás pripravil o človeka tak cenného, ako bol Dušan. Ako musel starý Tolstoj vyprázdniť všetky kalichy rozkoše do dna, keď taký hnus vystúpil v ňom proti každému potešeniu života. Aký nepriateľ pokolenia ľudského! S akou nehanebnou rozkošou by som nenávidel toho človeka, keby nebola v ňom taká mohutná sila umelecká. Pozri na tú starú ohyzdnú tvár. Žiari z nej dobrorta? Veď je to obrovský diabol! A on kázal zlému neodporovať, a celý jeho ostatný život nebol nič iné, len stály odpor!"13

LADISLAV NÁDAŠI-JÉGÉ

„Dušan ako každý iný samovrah si preto vzal život, pretože všetko utratil, utratil zmysel svojho života, dožil sa do úplného nihil, do mravného bankrotu. O Dušanovi vieme (hovoril to a písal bratovi pred smrťou, že ho trápila choroba, telesná zlomenosť, nespôsobnosť k práci a výžive, na čom mu vždy náramne záležalo, trápila ho ako luetika príšera zbláznenia a falošný stud pred svetom (čo bude, keď sa o ňom svätcovi, svet dozvie, že bol pohlavne nakazený, takto sa žaloval!). Dušanko, z mladosti syfilitik, bál sa následkov syfilisu, bál sa vzrušenia telesného, psychózy a ešte viac kompromitovania pred ľuďmi, toto že zvedia o ňom, o svätcovi, že nebol pravý svätec, bál sa tejto hany pred svetom. Okrem toho, bál sa i toho stavu telesnej slabosti, v ktorom sa skutočne nachodil a jeho následkov práceneschopnosti."14

ALBERT ŠKARVAN

„V posledných rokoch pri každom stretnutí so mnou sa Masaryk vždy pýtal na Dušana Makovického a menovite na príčiny jeho dobrovoľnej smrti: tolstojovec a samovražda, to bolo Masarykovi stálym otáznikom. Mám za to, že v Makovického samovražde videl dôkaz toho, že Tolstého učenie bolo mylné."15

IVAN HÁLEK

12
WINKLER, Tomáš, Peter ĎURÍK. Dušan Makovický: Tragické hľadanie života. Život a dielo v dokumentoch. Martin: Osveta, 1991. ISBN 80-217-0245-1. s. 233
13
WINKLER, ĎURÍK, 1991, s. 235
14
ŠKARVAN, Albert, Augustín MAŤOVČÍK, Natália KORINA, Katarína PEKAŘOVÁ, et al. Albert Škarvan: denníky 1896-1926. Martin: Slovenská národná knižnica, 2019. ISBN 978-80-8149-108-5. s. 384
15
HÁLEK, Ivan. Vzpomínám na TGM. Praha: [s.n.], 1948. s. 20

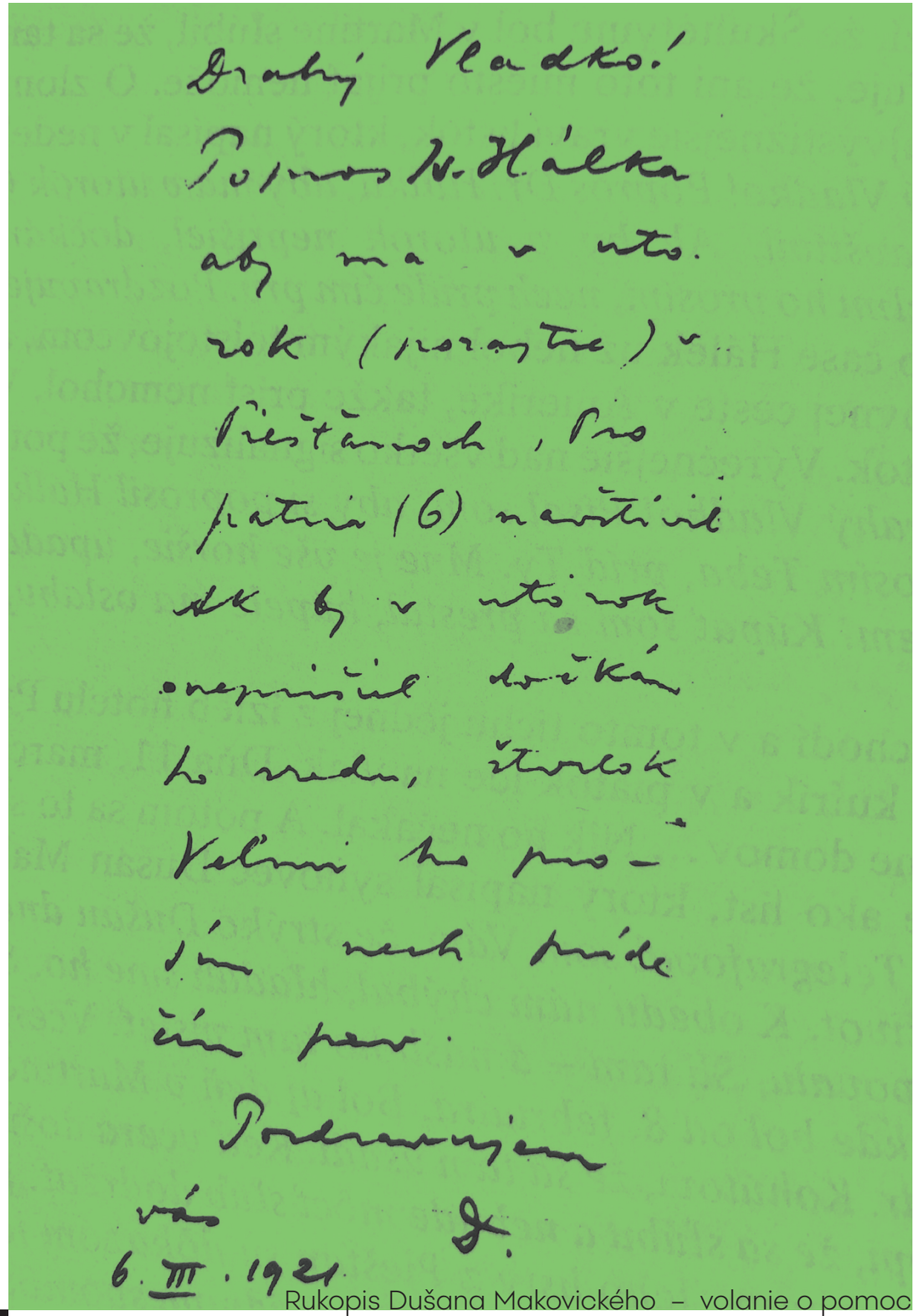

Rukopis Dušana Makovického – volanie o pomoc

Adam Herich

TOLSTOJOVCI

–

„Nastavte druhé líce, keď vás bijú, t. j. znášajte násilie, ale nedopúšťajte sa ho."16

L. N. TOLSTOJ

V odbornej literatúre, ale aj v beletrii sa stretávame s rôznymi definíciami ľudí, ktorí pozitívne vnímali učenie svetového spisovateľa a mysliteľa Leva Nikolajeviča Tolstého. Všeobecne a jednoducho môžeme povedať, že tolstojovec je stúpenec myšlienok (učenia) L. N. Tolstého. Vážili si ho ako vášnivého bojovníka proti dobovej štátnej moci a útlaku, zanieteného vyznávača kresťanstva a zároveň nezmieriteľného odporcu pokrivených oficiálnych cirkevných štruktúr. Tolstého dielo plné humanizmu hľadajúce cesty k pravde, k Bohu, k dokonalej spoločnosti, si svojím myšlienkovým posolstvom a umeleckým stvárnením získavalo celý svet. Ak ale budeme podrobnejšie študovať definíciu tolstojovca, zistíme, že je ďaleko zložitejšia a komplikovanejšia. Vyplýva to zo štruktúry samotného učenia a hlavne z rôznosti stúpencov Tolstého. K základným myšlienkam L. N. Tolstého patrí:

– neodporovanie zlu násilím,
– nenásilie,
– návrat k jednoduchosti,
– návrat k prvotnému kresťanstvu, mravné sebazdokonaľovanie človeka.

16
JONÁŠKOVÁ, Gabriela. Násilie a nenásilie v reflexii slovenských tolstojovcov. Nitra: Univerzita Konštantína Filozova, Filozofická fakulta, 2011. ISBN 978-80-8094-870-2. s. 82

Michael Vrzala, Boris Zachar, Adam Herich

SLOVENSKÍ TOLSTOJOVCI

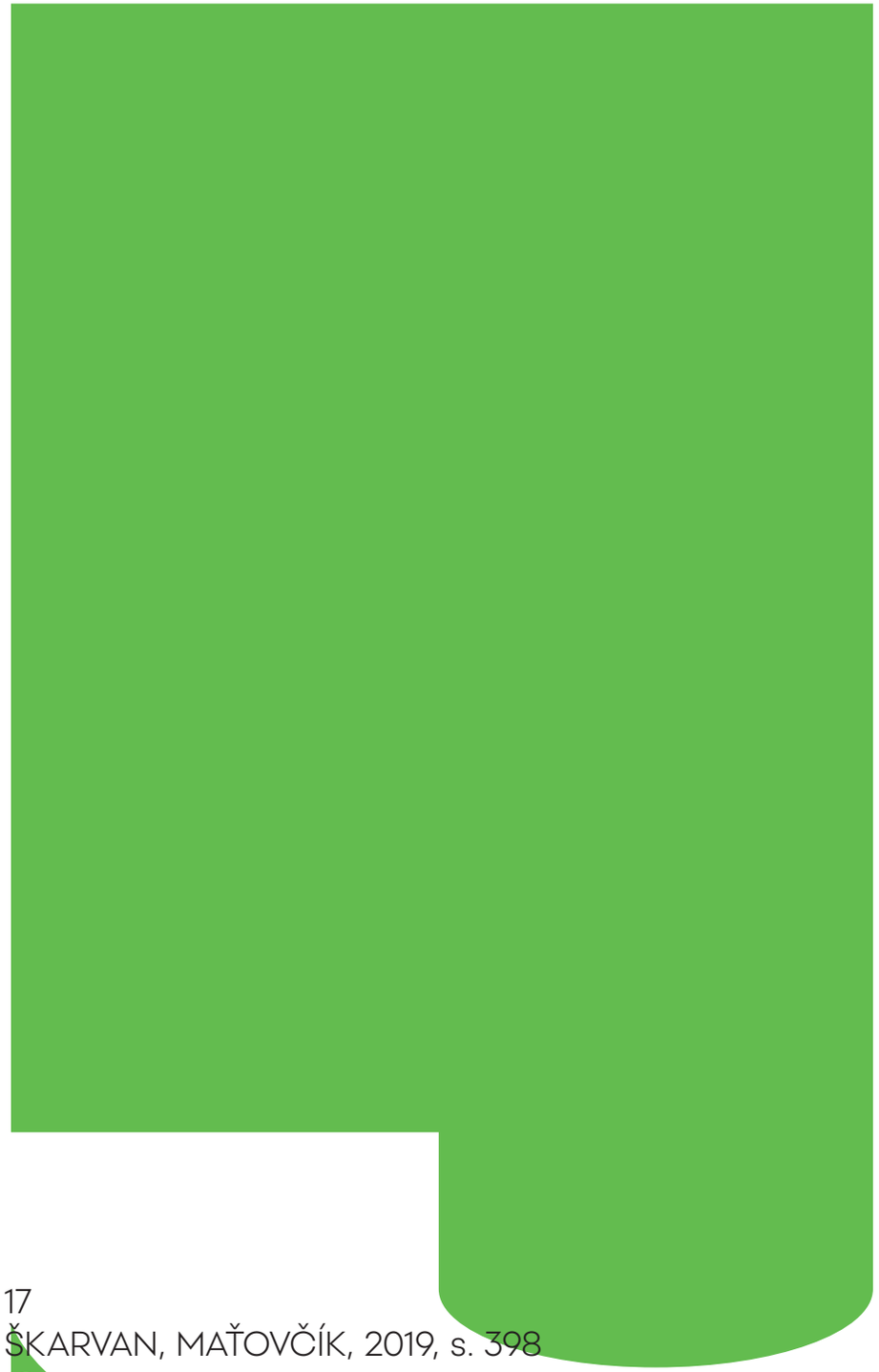

17
ŠKARVAN, MAŤOVČÍK, 2019, s. 398
18
MASARYK, Tomáš Garrigue. Světová revoluce: za války a ve válce 1914-1918. Praha: ČIN, 1938. s. 67-68.

–

K najznámejším slovenským tolstojovcom patrili Dušan Makovický – pokorný, oddaný, vytrvalý žiak a druh a Albert Škarvan – impulzívny, individualistický šíriteľ, ale aj kritik Tolstého myšlienok. Môžeme k nim priradiť aj Vladimíra Krivoša. Tolstého učenie poznal, nakoniec sa s ním nestotožnil, dokonca sa časom vo svojom divadelnom diele tolstojovcom aj posmieval. Ivan Hálek počas života prešiel od Tolstého k Marxovi.

Slovenských tolstojovcov spájal predovšetkým obdiv k L. N. Tolstému a k jeho učeniu. Makovický, Škarvan aj Krivoš sa osobne poznali s L. N. Tolstým a každý z nich ho navštívil, alebo istý čas žil a pracoval v jeho blízkosti. Vynikali v znalosti jazykov. V neposlednom rade ich spájal aktívny vzťah k literatúre, pretože každý z nich mal vlastnú tvorbu a hodne prekladali. Rozdeľovala ich hĺbka vernosti učeniu Tolstého a časová dĺžka jeho obdivu.

„Neprotivte sa zlu! naskrze neznamená vôbec neprotiviť sa zlu, znamená to len neprotiviť sa zlu násilím, surovou mocou, palicou, zauchom, bodákom, šibenicou, väzením. Toto neslobodno. Neslobodno používať násilie, nikdy, v nijakom prípade, asi zo sebaobrany nie. A to preto, lebo pomsta vždy škodí samému pomstiteľovi, strháva ho na úroveň zločinca a je aj bezúčelná, lebo nezmenšuje ani neodstraňuje zlo, ale vždy len zväčšuje.“17

ALBERT ŠKARVAN

„Bol som u Tolstého niekoľkokrát. Nedokázal som s učením o neodporovaní zlu súhlasiť, bol som proti nemu, tvrdenie, že sa zlu musíme protiviť každý stále a vo všetkom, a postavil som proti Tolstému ako pravý humanitný cieľ: byť stále na stráži, prekonať staré ideály násilia a ideály hrdinstva a mučeníctva, energeticky s láskou sa oddať práci, práci drobnej, pracovať a žiť. V najkrajnejšom prípade odmietať násilie a útok i železom – brániť seba i iných proti násilnosti.“18

T. G. MASARYK

Michael Vrzala, Boris Zachar

VZŤAH K JAZYKOM

–

Prostredie a doba, v ktorej vyrastali slovenskí tolstojovci, predurčili ich vzťah k jazykom. Už počas základného vzdelávania a potom v čase štúdií na stredných školách sa stretli s viacerými jazykmi. K vysokoškolskému vzdelaniu sa mohli dopracovať len vďaka znalostiam jazykov, pretože neexistovala žiadna univerzita, kde by sa vyučovalo v ich rodnej slovenčine. Znalosť jazykov mohli bohato využiť práve vo vlastnej a prekladovej tvorbe, mohli šíriť svoje myšlienky a komunikovať s celý svetom. Niekedy im práve jazyky zabezpečili skromný príjem do rodinného rozpočtu.

Ak jazyky zohrali v životoch slovenských tolstojovcov takú významnú úlohu, je logické, že sa niekto z nich musel venovať aj problematike zjednodušenia medzinárodnej komunikácie. V roku 1887 vydal očný lekár L. L. Zamenhof prvú učebnicu Esperanta pre Rusov. Tolstoj patril medzi prvých, ktorí sa zoznámili s projektom medzinárodného jazyka. Svoj názor prezentoval v roku 1894 v dvoch odesských žurnáloch: „...Mnohokrát som videl, ako sa ľudia správali nepriateľsky jeden k druhému iba kvôli mechanickým prekážkam vzájomného porozumenia. Preto je učenie sa esperanta a jeho šírenie nesporne kresťanská záležitosť, ktorá pomáha vytváraniu božieho kráľovstva, čo je hlavným a jediným zmyslom ľudského života.“
K intelektuálom, ktorí pozitívne prijali ideu medzinárodného jazyka, patril aj Albert Škarvan. V emigrácii spolupracoval hlavne s ruským esperantistom a mecenášom esperantského hnutia Nikolajom P. Evstifejevom. Výsledkom tejto spolupráce bolo vydanie slovenského prekladu Zamenhofovej učebnice v roku 1907.

Peter Martinček, Michal Koleják, Adam Herich

ZÁVEREČNÝ ODKAZ ALBERTA ŠKARVANA V ESPERANTE

–

„Se ni ne volas fariĝi ridindaj, ni devas ne nur sklave sekvi la pli fortan, ni devas ne nur imiti la pereantan kaj mortantan mondon, sed ni devas elpensi ion novan, ion pli bonan ol tio, kion ni vidas ĉirkaŭ ni. Ni devas montri al la mondo novan kaj pli bonan vivmanieron ol tiu, kiun la nunaj nacioj tiel mizere sekvas. Sed kie preni kaj kio devus esti nova? Mia respondo: serĉu, serĉu en vi mem, en la animo de la nacio, pura oro certe troviĝas tie, nur necesas elmini ĝin, elporti ĝin el la internaĵoj de la tero al la lumo kaj fari el ĝi en objekto de alta prezo kaj bezono — nur tio nin savos, nur tiel ni akiros la respekton de aliaj kaj sekurigos al ni lokon por estontaj tempoj."19

Do esperanta preložil Svorad Zavarský.

„Ak sa nechceme stať smiešnymi, nesmieme len otrocky cvajkať za silnejšími, nesmieme len napodobňovať hynúci a umierajúci svet, ale musíme vystúpiť s niečím novým, s niečím lepším, ako je to, čo vidíme okolo nás. Musíme ukázať svetu na novú a lepšiu cestu života, ako je tá, po ktorej idú tak mizerne dnešné národy. Skadiaľ však vziať a čo má byť to nové? Moja odpoveď: hľadajte, kutrajte v sebe samých, v duši národa, tam sa isto nachádza rýdze zlato, len ho treba vydolovať, treba ho vyniesť z útrob zeme na svetlo a zhotoviť z neho predmet vysokej ceny a potreby – len toto nás spasí, len tak si nadobudneme úctu druhých a zabezpečíme si miesto pre budúce časy."20

19
ŠKARVAN, MAŤOVČÍK, 2019, s. 465.

Peter Martinček, Michal Koleják, Adam Herich

ZDROJE

–
https://www.mojekysuce.sk/clanky-a-komentare/halkov-dom-a-posobenie-lekara-ivana-halka-na-kysuciach
–
HÁLEK, Ivan: Zápisky lekára. Zlatý fond denníka SME 2008, [cit. 8. 6. 2023]. Dostupné na webovskej stránke (world wide web): http://zlatyfond.sme.sk/dielo/505/Halek_Zapisky-lekara
–
HÁLEK, Ivan: Kysuce. Zlatý fond denníka SME 2008, [cit. 8. 6. 2023]. Dostupné na webovskej stránke (world wide web): http://zlatyfond.sme.sk/dielo/506/Halek_Kysuce
HÁLEK, Ivan. Vzpomínám na TGM. Praha: [s.n.], 1948.
–
MAKOVICKÝ, Dušan: Jasnopoljanské zápisky I. Zlatý fond denníka SME 2013, [cit. 8. 6. 2023]. Dostupné na webovskej stránke (world wide web): http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1822/Makovicky_Jasnopoljanske-zapisky-I
–
WINKLER, Tomáš, Peter ĎURÍK. Dušan Makovický: Tragické hľadanie života. Život a dielo v dokumentoch. Martin: Osveta, 1991. ISBN 80-217-0245-1.
–
Božena SOBOLOVÁ, Nataša LAJDOVÁ. Spomienka na Dušana Makovického: zborník prednášok zo seminára : Žilina, Makovického dom, 5.12.2007. Žilina: Žilinská knižnica, 2008. ISBN 978-80-85148-48-0. 36. s
–
ROTNÁGL, Josef, Valentin Fedorovič BULGAKOV. S Tolstým: Památce Dušana Makovického : k 80. výročí jeho narození. Liptovský Sv. Mikuláš: Tranoscius, 1946.
–
ŠKARVAN, Albert: Zápisky vojenského lekára. Zlatý fond denníka SME 2007, [cit. 8. 6. 2023]. Dostupné na webovskej stránke (world wide web): http://zlatyfond.sme.sk/dielo/246/Skarvan_Zapisky-vojenskeho-lekara
–
MAŤOVČÍK, Augustín, Rudolf CHMEL, Peter ĎURÍK. Život je zápas: Vnútorná biografia Alberta Škarvana. Martin: Osveta, 1977.
–
ŠKARVAN, Albert, Augustín MAŤOVČÍK, Natália KORINA, Katarína PEKAŘOVÁ, et al. Albert Škarvan: denníky 1896-1926. Martin: Slovenská národná knižnica, 2019. ISBN 978-80-8149-108-5.
–
JONÁŠKOVÁ, Gabriela. Násilie a nenásilie v reflexii slovenských tolstojovcov. Nitra: Univerzita Konštantína Filozova, Filozofická fakulta, 2011. ISBN 978-80-8094-870-2.

Peter Martinček, Michal Koleják

Bulletin k inscenácii
Dušan Makovický sa obesil vo svojom rodnom dome

NAPÍSALI A ZOSTAVILI Daniela Brezániová a Zuzana Palenčíková
FOTO Robert Tappert (foto zo skúšky)
GRAFICKÝ DIZAJN Marcel Benčík

Mestské divadlo Žilina
Horný val 3, 010 01 Žilina
mobil 0911 148 446
e-mail pokladna@divadlozilina.eu
web www.divadlozilina.eu

RIADITEĽ DIVADLA Michal Vidan
UMELECKÝ ŠÉF Eduard Kudláč

Zriaďovateľom Mestského divadla Žilina je mesto Žilina.

Hlavný partner

fond na podporu umenia

Partneri

Mesto Žilina
Zriaďovateľ

Žilinský Večerník

MY Žilinské noviny

RÁDIO_FM
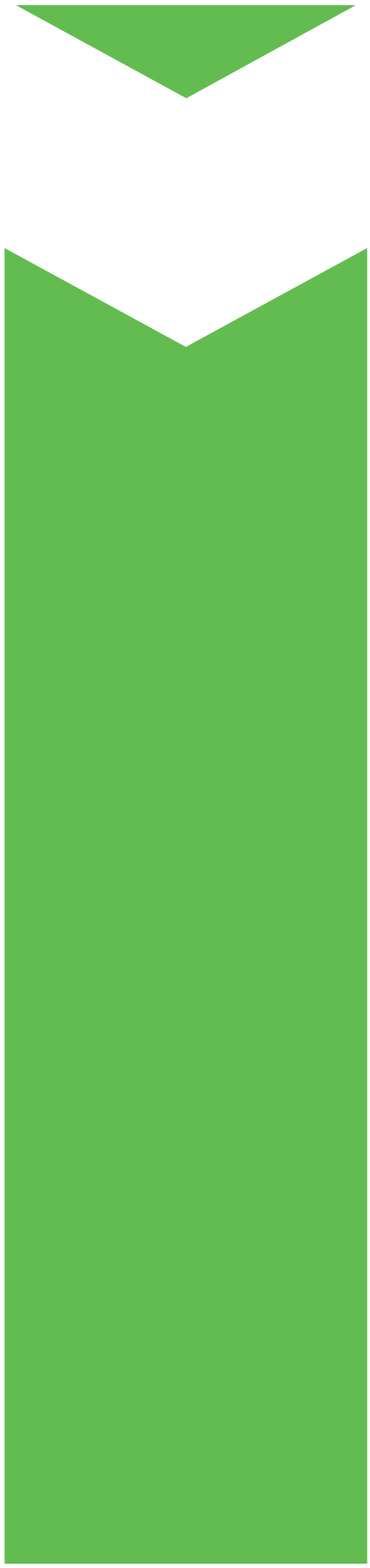
RÁDIO REGINA